

מחקרי גבעה

שנתון המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון **תשפ"ג**

כרך י

עורכים:

פרופ' משה צפור
ד"ר אליסיה גרינבנק
ד"ר אפרת בנג'ז

מועצת המערכת:

פרופ' מיכאל אביעוז
פרופ' בנימין בר-תקווה
פרופ' אסתר עדי-יפה
פרופ' שונית רייטר
פרופ' ישראל ריץ'
פרופ' אביגדור שנאן

עריכה לשונית

עברית: אודי לוינגר
אנגלית: יאיר האס

מזכירת המערכת: בת-שבע הרוש
עיצוב והפקה: צופית צחי

© כל הזכויות שמורות

תשפ"ג 2023
ISSN 2664-553X

המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
ד"ר אבטח 79239, טל' 08-8511900
דוא"ל givaa@washington.ac.il
אתר המכללה www.washington.ac.il

תוכן

5	דבר ראש המכללה
7	דבר המערכת
11	רשימת כותבי המאמרים

שער ראשון | יהדות ומקרא

17	מאימתי קורין את שמע - קשת ההתייחסויות לשאלת סוף זמן קריאת שמע כמשקפת יחסים משתנים לזיכרון, לאדם ולהלכה	צחי כהן
29	'כי אישה כושית לקח' (במדבר יב, א)	יוחנן קאפח
53	אופיר המקראית: קופים ותוכים	מאיר בר אילן
73	הבנת נבואות ירמיהו תוך מבט על תקופת הזמן והמקום בהן נאמרו	ציפורה שויצקי

שער שני | חינוך והוראה

95	פרספקטיבה משווה: התנהגויות אזרחיות של מורים בעבודה עם ילדים במצבי סיכון בזמן שגרה ובזמן חירום	טניה לוי גזנפרנץ
117	הדרכה פדגוגית למורה צרודה שמתקשה בניהול כיתה: תיאור התערבות	סברין תגת ואליעזר יריב
137	מהבסיס הצבאי לכיתת הלימוד: נרטיבים של קצינים ונגדים פורשי צה"ל אשר בחרו בקריירה שנייה בשדה החינוכי	אורן כהן זדה
159	איכויות ההנמקה האוטוביוגרפית בסיפורי חיים של מתכשרות להוראת אנגלית	מירי תא-שמע באום

177	תחושת מסוגלות אימהית ומידת שביעות הרצון מהחיים בקרב אימהות לילדים על הרצף האוטיסטי ואימהות לילדים עם התפתחות טיפוסית	אליסיה גרינבנק ודניאלה מנזין
191	פניות פסיכולוגית, קשיבות ועומס קוגניטיבי בקרב סטודנטים עם לקויות למידה וסטודנטים ללא לקויות למידה	סאאיד בשארה ואפרת בנג'ו
215	"הזום נוח אבל מפספסים את המפגש" - שביעות רצון מלמידה מקוונת או משולבת בקורס התאמה למטפלים במערכת החינוך	שירלי הר צבי (הכהן), עטרה פישר, עינת פולק ומיקי (מרים) עופר-ירום

שער שלישי | חינוך גופני ובריאות

243	"הקרב מגע נתן לי ביטחון ורוגע" - המניעים של מתאמנים ומתאמנות לבחירה באימון קרב מגע, והגורמים להתמדה באימון לאורך שנים	זאב כהן ועידית סולקין
265	תוכניות התערבות המשלבות ספורט אתגרי ופעילות חוץ סביבתית (ODT) ככלי להעצמה ולשיפור כישורי חיים בקרב ילדים ובני נוער - מאמר דעה	רולי חדש, דני מורן ויובל חלד

שער רביעי | לשון ומוזיקה

281	האופרה אידומנאו מאת בלדסרה גלופי (1756) בין טרגדיה יוונית לאופרה סרייה איטלקית	אפרת בוכריס
309	למה זה תשאל לשמי? שמות פרטיים הבנויים בתבנית הפועל - מן המקרא ולאורך הדורות	ברוריה אדמוני

מחברי המאמרים

ד"ר אדמוני קולמן ברוריה
 החוג ללשון ולהבעה עברית, המכללה האקדמית אשקלון
 bruriad@netvision.net.il

ד"ר בוכריס אפרת
 החוג לתנ"ך, החוג למוזיקה והחוג לחינוך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
 efratb1967@gmail.com

ד"ר בנג'ו אפרת
 החוג לגיל הרך והחוג לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון; החוג
 לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית בית ברל
 bengiog@gmail.com

פרופ' בר-אילן מאיר (אמריטוס)
 המחלקה לתלמוד והמחלקה לתולדות ישראל, אוניברסיטת בר-אילן
 madualo@gmail.com

ד"ר בשארה סאאיד
 החוג לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית בית ברל; המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה,
 האוניברסיטה הפתוחה
 saiedbs@gmail.com

ד"ר גרינבנק אליסיה
 ראשת החוג לחינוך מיוחד, החוג לחינוך משלב לתואר שני, המכללה האקדמית לחינוך
 גבעת וושינגטון
 gralicia2@gmail.com

ד"ר הר-צבי (הכהן) שירלי
 ראשת המסלול והחוג לחינוך מיוחד, מכללת תלפיות
 shirhar68@gmail.com

חדש רולי
 דוקטורנט בבית הספר למדעי הבריאות, אוניברסיטת אריאל
 rulifit@gmail.com

פרופ' חלד יובל

פרופסור מן המניין, ראש המסלול לתואר שני בחינוך גופני, סמינר הקיבוצים
yuvalhele@gmail.com

כהן זאב

דוקטורנט במחלקה לאמנויות, המעבדה לחקר מדעי המוזיקה, אוניברסיטת בן-גוריון
zeev@kravmagaimpact.com

ד"ר כהן צחי

ראש המסלול לתואר שני בלימודי יהדות, הקריה האקדמית אונו
evic41@gmail.com

ד"ר כהן זדה אורן

החוג לחינוך והחוג לחינוך מיוחד, מכללת תלפיות
cohenzad@gmail.com

פרופ' יריב אליעזר

פרופסור חבר, ראש החוג לחינוך משלב לתואר השני, המכללה האקדמית לחינוך גבעת
ושינגטון
elyariv@gmail.com

ד"ר לוי גזנפרנץ טניה

ממונה מחוזית התכנית הלאומית לילדים ונוער 360 במשרד החינוך במחוז צפון; המסלול
לתואר שני במנהל החינוך, מכללת תל-חי
taniailan@gmail.com

פרופ' מורן דניאל

פרופסור מן המניין, המחלקה לניהול מערכות בריאות, אוניברסיטת אריאל
dani.moran@sheba.health.gov.il

ד"ר מנזין דניאלה

מנהלת אקדמית קמפוס אילת במרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט; החוג לחינוך מיוחד.
danielam@l-w.ac.il

ד"ר סולקין עידית

החוג לגיל הרך, החוג לחינוך מיוחד והחוג לחינוך גופני, המכללה האקדמית לחינוך גבעת
ושינגטון; החוג לחינוך והחוג לחינוך מיוחד, מכללת תלפיות
iditsulkin@gmail.com

ד"ר עופר-ירום מרים (מיקי)
 החוג לחינוך מיוחד, מכללת סמינר הקיבוצים
 mickey.yarom@gmail.com

פולק עינת
 החוג לקלינאות תקשורת, מכללת הדסה; דוקטורנטית במחלקה לחינוך אוניברסיטת בן גוריון
 einatpo10@gmail.com

ד"ר פישר עטרה
 החוג לחינוך מיוחד והחוג לגיל הרך, מכללת אפרתה ומכללת בית רבקה
 atarahfisher@gmail.com

ד"ר קאפח יוחנן
 דיקן אקדמי, מכללת אורות ישראל; החוג לתנ"ך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
 ykapah@gmail.com

ד"ר שויצקי ציפורה
 גמלאית החוג לחינוך והחוג לתנ"ך, מכללת אורות ישראל
 zipora.sh@gmail.com

ד"ר תא-שמע באום מירי
 ראשת החוג לאנגלית, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
 mirimtb@gmail.com

תגת סברין
 מורה לשפה וספרות ערבית בחטיבת הביניים ג' "אלרואיא" בכפר ירכא
 sabreentagat43@gmail.com

תוכניות התערבות המשלבות ספורט אתגרי ופעילות חוץ סביבתית (ODT) ככלי להעצמה ולשיפור כישורי חיים בקרב ילדים ובני נוער

מאמר דעה

רולי חדש, דניאל מורן, יובל חלד

תקציר

תוכניות המשלבות פעילות אתגרית ופעילויות חוץ סביבתיות לילדים ונוער, הפכו בשנים האחרונות בארץ ובעולם לבעלות עניין וחשיבות במסגרות החינוך השונות ומחוץ להן. מספר הילדים ובני הנוער הזקוקים לתוכניות העצמה נמצא בעלייה מתמדת, ותקופת הקורונה רק הגבירה את הצורך במציאת פתרונות חינוכיים לצמצום פערים רגשיים וחברתיים. פערים אלה מתבטאים בחוסר מוטיבציה ללמידה, בקשיים חברתיים בין-אישיים, ובקשיי השתלבות חברתית בכלל. אחד מכלי ההתערבות היעילים, הן עבור ילדים והן עבור בני נוער, הוא השתתפות בפעילויות ספורט מגוונות ובתוכניות העצמה אתגריות במסגרות בתי הספר ובמסגרות החינוך הבלתי פורמליות.

תוכנית העצמה אתגרית מבוססת (O.D.T (Outdoor training היא אחת מתוכניות ההתערבות המקובלות בבתי הספר ובמסגרות החינוך. האימון החוץ בית ספרי, המיושם בפעילות גופנית בשטח הפתוח מחוץ לכיתה, מבוסס בעיקר על פעילות המעצימה את החוויה החושית והחברתית תוך כדי משחק והפעלה. בארץ, תוכניות ההתערבות מופעלות על ידי הרשויות המקומיות ומחלקות קידום נוער ברשויות, ומפוקחות על ידי משרד החינוך. על פי בקשת משרד החינוך, הוקמה לאחרונה ועדת מומחים שנועדה ללמד ולייעץ בתחום הלמידה החברתית-רגשית (SEL - Social-Emotional Learning), כולל פעילות

ספורט אתגרי ופעילות חוץ סביבתית. למידה זו מתייחסת לתהליך שבו התלמידים לומדים ומיישמים תוך כדי למידה כישורים חברתיים, פיתוח תכונות אופי, אימון כישורי חיים ולמידה המותאמת למאה ה-21.

במאמר זה יוצגו יתרונות תוכניות התערבות חוץ סביבתיות שונות בארץ ובעולם על מנת ליצור בסיס לתובנות חדשות למורים, למוסדות להכשרת מורים, ולקובעי מדיניות חינוכית בכלל ובספורט בפרט. המטרה היא להדגיש את ההשפעות של תוכניות אלו על חוויית הלמידה של בני הנוער ועל התועלות הבריאותיות, החברתיות והרגשיות שניתן להשיג בפעילות ספורט חוץ כיתתית, לרבות פעילות O.D.T לטווח הקצר והארוך, תוך התמקדות באוכלוסיות השונות בבתי הספר בגיל יסודי ועד חטיבות ותיכונים, בחינוך הפורמלי והבלתי פורמלי.

תאריכים: תוכניות התערבות חינוכיות, תוכניות אתגריות חוץ סביבתיות, למידה חברתית-רגשית (SEL), פעילויות Outdoor Training, כישורי חיים בבני נוער.

מבוא

את גישות הסיוע והקידום לילדים ובני נוער ניתן לחלק לשתי קבוצות עיקריות: תוכניות טיפול ותוכניות התערבות. ההבדל ביניהן נעוץ בעיקר ביעדים, במטרות, ובסוג האוכלוסייה הייעודית. תוכנית התערבות מיושמת לרוב עבור התנהגויות או מצבים בעייתיים לפני שהם הופכים חמורים ומחייבים גישה טיפולית. הגישה ההתערבותית היא פרואקטיבית ומטרתה למנוע הסלמה של בעיות על ידי מתן תמיכה ומשאבים חינוכיים ליחידים ולקהילות. תוכניות התערבות נחשבות לפעילות מונעת, והן עשויות לכוון לאוכלוסייה ספציפית או לטיפול בנושא מסוים. הן יכולות להיות לטווח קצר ולטווח ארוך, ולעיתים קרובות הן מערבות גורמים נוספים כגון בני משפחה, חברים או אנשי מקצוע. תוכנית טיפולית, לעומת זאת, היא תוכנית מקיפה המיושמת בשלב מאוחר יותר ברצף הבעיה ההתנהגותית, ומטרתה להתוות את מהלך הטיפול במצב רפואי או נפשי. תוכנית זאת מפותחת בדרך כלל על ידי שירותי בריאות או צוות של אנשי מקצוע מיומנים בתחום הבריאות או בתחום מדעי ההתנהגות (בנבנישתי ופרידמן, 2020).

מאמר זה מתמקד בתוכניות התערבות חינוכיות שאינן דורשות הכשרה מקצועית מיוחדת, בניגוד לתוכניות טיפוליות הדורשות מיומנויות והכשרה מקצועית בתחום הטיפול רגשי-נפשי. קיימים סוגים שונים של תוכניות התערבות וניתן למייןן למספר קטגוריות עיקריות: התערבות מוקדמת, התערבות במצבי משבר וחירום, התערבויות סביבתיות, ותוכניות מניעה (Armour et al., 2013).

תוכניות התערבות מוקדמות ותוכניות במצבי משבר וחיורם: תוכניות שנועדו לטפל בבעיה בעיקר בשלביה המוקדמים, לפני שהיא הופכת לחמורה יותר. הן מכוונות בדרך כלל לאנשים הנמצאים בסיכון גבוה לפתח בעיות או שמראים סימנים מוקדמים לבעיות. דוגמאות לתוכניות התערבות כאלה: תוכניות סקר העוסקות באיתור וזיהוי אנשים הנמצאים בסיכון גבוה לפתח הפרעה בבריאות הנפש או שימוש בסמים ובאלכוהול.

התערבויות סביבתיות: מטרתן לשנות את הסביבה הפיזית, החברתית או הכלכלית באופן שמקדם בריאות ורווחה של הפרט, והן נמצאות בתחום התכנון של הקהילה. דוגמאות לתוכניות כאלה: תוכניות בריאות במקום העבודה, תוכניות גינון קהילתי, תכנון מערכות תנועה כמו 'הפרדה בין הולכי רגל לתחבורה מוטורית', או תכנון להליכה בטוחה, לרכיבה על אופניים או לנתיבי תחבורה ציבורית (משרד התחבורה, מנהל התכנון, 2019).

תוכניות מניעה: נועדו למנוע התחלה או הסלמה של בעיות ומכוונות בדרך כלל לאוכלוסייה רחבה. דוגמאות לתוכניות מניעה כוללות: תוכניות לקידום בריאות, לקידום חינוך, לצמצום צריכת אלכוהול, לתזונה בריאה ועוד. פעילויות ספורט ופעילויות אתגריות במערכת החינוך נחשבות היום לאחד מכלי ההתערבות הבולטים בטיפול בנוער בכלל ובנוער בסיכון בפרט, ומהוות דוגמה מבוססת מחקר לתוכנית מניעה (Armour et al., 2013). נמצא כי כלי זה הוא בעל פוטנציאל לעורר בקרב הנוער עמדות חיוביות, מיומנויות חברתיות וערכים, וזאת על מנת להביא לירידה בשיעור הנשירה ממסגרות החינוך ולהגדלת הסיכוי להשתלב שוב בהשכלה ובחברה.

מחקרים מצאו (Coates & Pimlott-Wilson, 2018) שלספורט ולפעילויות אתגריות יש תרומה רבה לשיפור הביטחון העצמי והאמון העצמי, לתחושת הערך העצמית, לשיתוף פעולה עם חברים, לתקשורת בין-אישית, לעידוד עבודת צוות, ולפיתוח כישורים חברתיים. עם העלייה במודעות לנושאים הסביבתיים, לתזונה בריאה ולאורח חיים בריא, ובעיקר בתקופת מגפת הקורונה, עלתה עוד יותר קרנה של הפעילות הספורטיבית כמקדמת בריאות נפשית ופיזית וכגורם המשפיע על קידום וחיזוק ילדים ובני נוער. אחת המדינות הראשונות שפיתחו מודל של פעילות ספורט סביבתית כתוכנית התערבות סביבתית הייתה צ'כיה (Cincera et al., 2021), שכבר בראשית המאה העשרים פתחה את מודל 'המרכז להוראה סביבתית' שהתבסס על מרכז חוץ בית ספרי שכיתות היו יוצאות אליו לפרק זמן של מספר ימים, במתכונת של מחנות קיץ. עיקר הדגש במודל הזה היה על התפתחות כישורים חברתיים בין-אישיים, כישורי תקשורת, ושיתוף פעולה בין התלמידים. למורים המלווים היה תפקיד מרכזי בפרויקטים הללו – לחבר את הפרויקטים החוץ כיתתיים אל תוכנית הלימודים הבית ספרית בלימודי הספורט והסביבה, והייתה להם חשיבות בבחירת המרכז ובבחירת נושאי הפרויקט.

תחת הגג של המרכז להוראה סביבתית התפתחו בצ'כיה (Cincera et al., 2021) שלושה תת-מודלים של פרויקטים לחינוך סביבתי חוץ כיתתי (O.D.T):

מודל היעד – בית הספר רואה את המרכז החיצוני כמרכז המציע טכניקות פדגוגיות מיוחדות או מיקומים מיוחדים למחקר, ובית הספר עצמו ומוריו רק נוכחים בפעילות אך לא שותפים בה. **מודל ה"מומחה המייעץ"** – מרכז ההוראה החיצוני משמש רק מקום להשראה (סרטים, תצוגות, תערוכות), לייעוץ, ולשיטות לימוד חדשות שיכולות להעשיר את המורים בדרך הוראתם בבתי הספר. **מודל השותפות** – שיתופי פעולה ארוכי טווח בין בתי הספר למרכזים הסביבתיים. הפרויקטים הופכים להיות חלק מתוכנית הלימודים הבית-ספרית, הם מרחיבים את ניסיונות הלמידה ומשפיעים על קהילת בית הספר כולה. האחריות של מורי בית הספר ומדריכי המרכז היא משותפת, ומורי בית הספר הם חלק אינטגרלי מהפרויקט. במשך השנים תפסו שלושת המודלים הללו מקום במדינות רבות בעולם. למשל, מחנה הקיץ כמודל יעד הפך למודל החוץ כיתתי השכיח בארה"ב.

בישראל קיימים מספר מרכזים סביבתיים כמרכזי יעד, כגון "החברה להגנת הטבע" המפעילה תלמידים בפעילויות וטיולים בטבע, ו"המועצה לישראל יפה" המפעילה בתל אביב מרכז לחינוך סביבתי הקולט תלמידי בתי ספר על מוריהם ומשמש גם מרכז מומחה ומייעץ בתוכניות לימודים לצוותי הוראה בבתי הספר. באריאל קיים "מרכז ארצי לפיתוח מנהיגות" המקיים פעילויות העצמה אישית ומעגלי עיבוד ופיתוח עבודת צוות. במחקר שצוין לעיל ונערך בצ'כיה (Cincera et al., 2021), רואיינו מורים שהשתתפו בפרויקטים סביבתיים חוץ כיתתיים לגבי איכות הפרויקטים ויעילותם להוראה שלהם. ככלל, הממצאים הראו שביעות רצון של המורים מהפרויקטים, ורוב המורים חשבו שהם חיזקו את היחסים בין הטבע, הסביבה והתלמידים. לדעת המורים התוצאה המשמעותית ביותר הייתה דווקא בשיפור היכולת הבין-אישית ושיפור היחסים בין המורים לתלמידיהם, ופחות בהשפעה על פיתוח הבנת הסביבה על ערכים שמקנה החינוך הסביבתי. ההיבט שהמורים העריכו ביותר היה היישום של שיטות לימוד ניסיוניות חדשות שסיפקו לתלמידים התנסויות רגשיות (עניין, הפתעה, הרפתקה, חוויה, זיכרונות ארוכי טווח וכו'). רוב המורים תיארו את מעורבותם בתוכניות לפי מודל היעד כשהתוכנית התבססה בעיקר על המרכז החיצוני. המורים העריכו את מדריכי המרכז כמומחים בתחומם שהשתמשו בשיטות פדגוגיות נכונות ולכן חיבבו את התוכניות על תלמידיהם.

לסיכום, המסקנה מהמחקר הייתה שלא ניתן להשיג במסגרת הפורמלית של הכיתה מה שניתן להשיג בחינוך החוץ כיתתי (O.D.T). למרות שהמוקד של התוכניות היה פיתוח ערכים והתנהגויות סביבתיות אצל התלמידים, ההשפעה הבולטת שציינו המורים המלווים הייתה התפתחות הכישורים החברתיים של התלמידים. רוב המורים דיווחו על שיפור באקלים הכיתה, תלמידים התנסו בסיטואציות חדשות, לקחו על עצמם תפקידים ושיפרו את מעמדם בקרב חבריהם בכיתה. המורים למדו יותר על תלמידיהם, כישוריהם וצורכיהם, והכיתה נעשתה שקטה וקשובה יותר.

דוגמה נוספת לתוכנית התערבות סביבתית המבוססת על למידה ומשחק בטבע שפותחה בבריטניה והפכה פופולרית גם בעולם נקראת 'Forest School', ובתרגום לעברית 'בית ספר בטבע'. תוכנית זו עושה שימוש בפעילות ובמשחקים מחוץ לכיתה בשילוב לימוד

מסורתי בכיתה. במחקר שבוצע בבריטניה (Coates & Pimlott-Wilson, 2018), נערכו ראיונות עם 33 ילדים משני בתי ספר יסודיים רגילים, שסיימו תוכנית ייחודית של שישה שבועות בבית ספר בטבע. יעדי המחקר התמקדו בשלושה נושאים הקשורים זה לזה: שבירת השגרה של הילדים, שימוש בלמידה דרך משחק בטבע, ושיתוף פעולה ועבודת צוות. הממצאים הצביעו על כך שהשילוב של למידה חווייתית באמצעות משחק, כחלק משלים מהלמידה המסורתית בכיתה, תורם לשינוי חיובי בתחום החברתי, הקוגניטיבי ופיתוח מיומנויות רגשיות ופיזיות. ממצאים משמעותיים אלו לא רק מדגישים את התרומה החברתית של למידה באמצעות משחק שעומדת בבסיס התרגול של השיטה, אלא גם מדגישים את התרומה הפדגוגית והלימודית של שיטה משולבת זו. השילוב של פדגוגיות מסורתיות ואלטרנטיביות הרחיב את ההבנה לגבי אופי הלמידה של הילדים, והוכיח כי למידה בחוץ ופדגוגיית משחק יכולות לשפר גם את חוויית הלמידה, לעודד חשיבה ויצירתיות, אינטראקציות בין אישיות ושיתוף פעולה. לטענת החוקרים, יתרונות השיטה באים לידי ביטוי בחמישה יעדים מרכזיים (Coates & Pimlott-Wilson, 2018):

קוגניטיבי – עידוד היצירתיות ויכולות פתרון בעיות, הגברת יכולות הלמידה האוטונומית והשיתופית. פיזי – עידוד לפעילות גופנית מוגברת ופיתוח אוריינות פיזית.

רגשי – יצירת קשרים חברתיים חדשים, הגברת האחריות האישית, החברתית והסביבתית, ובניית חוסן מנטלי.

חברתי – פיתוח מיומנויות ליבה חברתיות כגון ניהול משברים, יכולות ניהול משא ומתן וכו'. מיומנויות אלו ניתנות להעברה לסביבת בית הספר המסורתי ובהמשך גם לסביבה הבוגרת.

מוטיבציוני – עידוד הסקרנות הטבעית של הילדים התורמת לחיזוק הרצון ללמידה.

לסיכום, למרות שפעילויות חוץ סביבתיות בשילוב למידה מסורתית מספקות לילדים מגוון רחב של פעילויות ומשחק, ולמרות שהוכח שיש קשר ישיר, חיובי וברור בין משחק בחוץ ללמידה והתפתחות בקרב בני נוער וילדים, עדיין לא מובנת דיה ההשפעה הרחבה של שיטת למידה זאת על הלמידה של ילדים, או מה בדיוק היתרונות של גישה אלטרנטיבית בלתי פורמלית זאת מול הלמידה המסורתית הרגילה.

רוב המחקרים אומנם תומכים בפעילות חוץ סביבתית, אך קיימות גם טענות נגד תוכניות ההתערבות המציגות את עצמן כתוכניות חינוכיות (ללא ביסוס מחקרי מספיק) כדי להציגן באופן יותר חיובי בפני הורגים קובעי והשגת תקצוב. יש גם הטוענים שקיימות תוכניות שתורמות דווקא לחיזוק ולעידוד התנהגויות אנטי חברתיות (בעיקר פעילויות ספורט תחרותיות) (Davis & Menard, 2013). למרות זאת, מרבית המוסדות, היועצים והמטפלים בילדים ונוער כן רואים בפעילות ספורט כלי טיפולי, יעיל ואטרקטיבי בקרב ילדים ובני נוער (Kravets-Fenner et al., 2013).

למידה חברתית ורגשית - SEL - Social Emotional Learning

בעשורים האחרונים גברה ההתעניינות בהקניית מיומנויות שאינן קשורות ישירות ללמידה בתוך מסגרות חינוכיות. אלו הן מיומנויות אישיות, קוגניטיביות, בריאותיות, חברתיות ורגשיות, ועוד. אחד הנושאים החשובים הקשורים ללמידת מיומנויות חברתיות ורגשיות נקרא "המצפן הלימודי" Learning Compass - 2030 - השכיח היום במסגרות החינוך בארץ ובעולם (בשיתוף OECD). "המצפן הלימודי" מרחיב את יעדי החינוך ומסייע לפתח ולהרחיב את סל הכלים הניתנים לאנשי הצוות החינוכי. למידה חברתית ורגשית (SEL) מתייחסת לתהליך שבו התלמידים לומדים ומיישמים, תוך כדי למידה, כישורים חברתיים, פיתוח תכונות אופי ואימון לכישורי חיים היכולים לסייע להם בהתמודדות לא רק עם האתגרים היומיומיים, אלא משפרים את סיכוייהם להצלחה גם לאחר סיום הלימודים, במקומות העבודה העתידיים ובמערכות היחסים כאנשים בוגרים ובהשתלבות בחיים. ישנן עדויות מצטברות (Cefai et al., 2018) שתוכניות התערבות המשלבות חינוך חברתי ורגשי (SEL) תורמות להישגים אקדמיים גבוהים יותר, להגברת התנהגות פרו-חברתית, ולירידה בהתנהגות אנטי חברתית, חרדה, דיכאון והתאבדויות (Wicks et al., 2022).

תוכניות התערבות SEL מבוססות O.D.T

תוכנית חינוכית זו משלבת חינוך חברתי ורגשי ומיושמת עם פעילות גופנית בשטח פתוח מחוץ לכיתה הפורמלית. התוכנית מבוססת בעיקר על פעילות המעצימה את החוויה החושית, ומטרתה לחזק את כושרם הפיזי של התלמידים המתאמנים, לצד העצמה רגשית, קוגניטיבית, חברתית ורוחנית. בנוסף, פעילות ה-O.D.T מסייעת להביא את המשתתפים למימוש הפוטנציאל האישי והחברתי שלהם, לשפר את המוטיבציה ואת תחושת המסוגלות, וכן את הביטחון העצמי וחיוזוק האמון בעצמי. לעיתים הפעילות נתפסת כ'משחק של החיים', 'חיים בכאילו' או 'סיוטה לחיים', משום שפלטפורמה זו יוצרת מודל המדמה את העולם האמיתי (כגון התנהגות במצבי לחץ, מצבי אי-ודאות ותחרות), ומאפשרת למשתתפים להיכנס למצבי חיים שונים (שבתנאים אחרים כנראה לא היו נגישים להם) ולהתנסות בפעילות, בתפקידים או בתגובות לסביבות חדשות ומצבים שעימם יש להם היכרות מעטה. במצבים כאלה ניתן לפתח ולהעשיר מיומנויות חברתיות, יצירתיות, אינטלקטואליות, רגשיות וגופניות (Martin et al., 2004). מרבית תוכניות האימון החוץ סביבתיות כוללות פעילויות המקדמות עבודת צוות, תקשורת, פתרון בעיות וקבלת החלטות. פעילויות אלו יכולות לעזור למשתתפים לפתח מיומנויות חברתיות-רגשיות חשובות כגון מנהיגות, מודעות עצמית, ויסות עצמי ואמפטיה.

בישראל קיימות מספר תוכניות התערבות סביבתיות חינוכיות מבוססות SEL הפועלות במסגרות החינוך השונות. דוגמה לתוכנית התערבות מבוססת מחקר הפועלת בארץ זה מספר שנים נקראת 'מסלול חדש'. התוכנית (חדש, 2017) מצויה במאגר התוכניות של משרד החינוך ומשמשת כפעילות מעצימה מבוססת ספורט אתגרי בקרב בני נוער וילדים.

התוכנית נתנה מענה מותאם לצורכי התלמידים גם בתקופת הקורונה, ונוצר בה צורך במענה רגשי ופיזי מיידי תוך שילוב בפעילות גופנית ואתגרית במסגרות החינוך. מרבית תוכניות ההתערבות שמות דגש על קידום בריאות וכושר פיזי של התלמידים, חלקן על ספורט אתגרי מחוץ למסגרת הכיתתית, עם דגש על פיתוח יחס חיובי וערכי אל הטבע ושימורו, וחלקן מתבססות על הרפתקאות ומשחקים בטבע ועל לימוד משולב עם מקצועות שונים (ביולוגיה, גיאוגרפיה, כימיה וכו'), תוך התגברות על חסמים לימודיים הקיימים בלימוד בתוך הכיתה. במדינות שונות, תוכניות אלה משלבות פעילויות ספורט O.D.T כגון טיפוס הרים, גלישה ממצוקים, שיט בנהרות, החלקה על הקרח, ניווט, מסעות וסוירים, תחרויות שחייה בימים ואגמים, בניית מתקנים שונים בטבע וכו' (Waite, 2022).

בראשית המאה הקודמת הלימוד החוץ כיתתי בישראל היה דומיננטי בבתי הספר הקיבוציים ובבתי הספר של זרם החינוך של העובדים בהתיישבות החקלאית ובערים. מסיבות שונות הפעילויות החוץ בית ספריות הצטמצמו בצורה משמעותית במהלך השנים. לאחרונה החל הספורט האתגרי בישראל לתפוס שוב את מקומו במסגרת החינוך הפורמלי בבתי הספר, ובמסגרת התרומות הטיפוליות שלו הוא גם הופך לכלי בידי מדריכי הספורט לשיפור הישגים חברתיים, רגשיים ולימודיים של תלמידים. ככל שהספורט האתגרי יהיה חלק אינטגרלי יותר מתוכניות הלימודים הבית ספריות, כך החשיבות והתרומה שלו ילכו וגדלו.

יתרונות תוכניות התערבות חוץ כיתתיות

פעילויות המשלבות O.D.T מציעות מספר יתרונות בהשוואה לשיטות התערבות שאינן מבוססות פעילות חוץ, במיוחד בקרב אוכלוסיית ילדים ובני נוער:

1. **למידה חווייתית:** פעילויות O.D.T כוללות למידה חווייתית, שבה המשתתפים לומדים על ידי עשייה במקום על ידי האזנה או קריאה פסיבית. גישה מעשית זו יכולה להיות מרתקת ובלתי נשכחת יותר עבור המשתתפים, מה שיכול לשפר את הלמידה ולסייע לתלמידים להידגע ולהפחית את רמות הלחץ והחרדה (Wicks et al., 2022).
2. **חווייה רב-חושית:** פעילויות O.D.T מערבות מספר חושים, כגון מגע, ריח, ראייה ושמיעה, שיכולים לשפר את חוויית הלמידה ולסייע בהגברת ההתעניינות ובהעלאת המוטיבציה ללמידה.
3. **שיפור חוסן נפשי:** פעילויות O.D.T מעודדות חשיפה לחוויות חדשות ולהתמודדות עם אתגרים בסביבות לא מוכרות תוך בניית חוסן נפשי והגברת הביטחון העצמי (Wicks et al., 2022).
4. **שיפור מוטיבציה:** פעילויות O.D.T נתפסות לרוב ככיפיות ומאתגרות, ומגבירות את המוטיבציה של התלמידים ללמוד ולהשתתף. מוטיבציה זו יכולה להוביל ליחס חיובי יותר לחוויית הלמידה ולעידוד הפעילות הגופנית (Coates & Pimlott-Wilson, 2018).
5. **רכישת מיומנויות וכישורי חיים:** פעילויות O.D.T מציעות מיומנויות הניתנות ליישום בתחומי חיים אחרים. לדוגמה, מיומנויות של עבודת צוות, מנהיגות, פתרון בעיות ותקשורת יכולות להיות בעלות ערך במסגרות אקדמיות, מקצועיות ואישיות (Coates & Pimlott-Wilson, 2018).

6. **השפעה חיובית על בריאות הנפש:** לפעילויות O.D.T בטבע יש השפעה חיובית על בריאות הנפש באמצעות הפחתת מתח, חרדה ודיכאון (Wicks et al., 2022).
7. **שיפור תחושת שייכות:** פעילויות O.D.T נעשית לרוב בקבוצות שיכולות לספק למשתתפים תמיכה חברתית ותחושת שייכות. דינמיקה קבוצתית יכולה גם לעזור לאנשים לבנות אמון ולפתח מיומנויות ותקשורת בין-אישית. (Kadir, 2022)
8. **זמינות ושכיחות:** פעילויות O.D.T נמצאות בדרך כלל בהישג יד ואינן דורשות משאבים מיוחדים והפעלה או הכשרה ארוכה ומיוחדת. הפעילות לרוב מבוצעת במרחבי ביה"ס או בסמוך לו וניתנות לביצוע לאחר הכשרה בסיסית קצרה. לאחרונה רשויות רבות מקימות בשטחים פתוחים מתקני ספורט הנגישים לילדים ונוער ולקהל הרחב לאחר שעות העבודה והלימודים (מסלול חדש, 2022).
9. **עידוד פעילות גופנית:** פעילות חוץ כיתתית ובטבע מטפחת ומעודדת פעילות גופנית, כפי שנמצא במחקר אצל ארנסון ואחרים (Aronsson et al., 2015), המוכיח שטיפוח כושר פיזי נמצא ביחס חיובי לזמן המושקע בפעילות חוץ סביבתית (O.D.T).

תוכניות התערבות חברתיות ורגשיות חוץ סביבתיות במערכות החינוך הפורמליות והבלתי פורמלית בארץ ובעולם

מרבית תוכניות ההתערבות הפעילות כיום בישראל אינן משלכות פעילות גופנית עם פעילות אתגרית ופעילות חוץ סביבתית. הכלים ההתערבותיים הזמינים במרבית מוסדות החינוך מופעלים בעיקר על ידי הסגל החינוכי של בית הספר (שבמקרה הטוב מקבל הכשרה קצרה בלבד) ולא על ידי סגל בעל הסמכה מתאימה. במדינות רחבות שטח ובעלות מגוון רב של צורות נוף וטבע, כגון אוסטרליה, אנגליה וארה"ב, מתפתחות תוכניות ספורט אתגריות ייחודיות בתוך הטבע הנשענות על פעילויות חוץ כיתתיות וזכות לשמות תואר אופייניים כגון:

Wildness Therapy, Outdoor Adventure, Natural England, Landscape as Playscape, Forest School, woodland Health for Youth, Learning in Nature (Aronsson et al., 2014)

קיימת הסכמה נרחבת בקרב מחנכים, מורים וחוקרי חינוך, שלפעילות גופנית סדירה ולהקניית אורח חיים בריא בבית הספר יש תרומה משמעותית לבריאות ולרווחה של הילדים והנערים לאורך זמן. עם זאת, קיימת טענה (Cincera et al., 2021) שרוב מורי החינוך הגופני עדיין מתבססים על הוראת ספורט קבוצתי מסורתי ושמרני (דוגמת אתלטיקה קלה, התעמלות מכשירים וכו'), שאינו תואם את הרגלי הפעילות הספורטיבית בחברה המודרנית כיום ששמים דגש על פעילות אתגרית באוויר הפתוח (שחייה, רכיבה על אופניים, טיפוס הרים, הליכה מואצת וכו'). הטענה היא שהמשך הפעילות הגופנית המסורתית בבתי הספר עלול לפגוע בסיכוי של ילדים ובני נוער לאמץ הרגלים של אורח חיים פעיל ובריא מחוץ לבית הספר (Cincera et al., 2021). שילוב של פעילות ספורט אתגרית בבתי הספר ופעילויות המשפרות את המיומנות החברתיות והבין אישיות המבוססות על פעילות O.D.T יכול לתת מענה לצרכים אלה.

לאחרונה, בעקבות מגפת הקורונה והשינויים שעברו ועוברים בני הנוער בביה"ס ובמסגרות החינוך, יזמו משרד החינוך ומשרדי הממשלה הרלוונטיים בארץ תוכניות שונות לצמצום הפערים שנוצרו במהלך שנות המגפה הן בפן הלימודי והן בפן החברתי. ביו השאר הוצעו תוכניות חוץ כיתתיות המבוססות על לימוד של אוריינות גופנית ופעילות פיזית לצד פעילויות חברתיות ורגשיות בטבע ובאוויר הפתוח (פורטל משרד החינוך, 2022). אולם היתרונות הפדגוגיים של למידה חוץ כיתתית טרם נלמדו במלואם. עד לאחרונה תוכניות חוץ כיתתיות היו נבחרות על פי הנושאים הלימודיים, ואילו כיום נכנסה רפורמה חדשה למערכת החינוך, מערכת ניהול תוכניות דיגיטלית בשם מערכת גפ"ן – גמישות פדגוגית דיגיטלית – המאגדת את כל משאבי וצורכי בית הספר לסל מרכזי אחד הכולל גם את התוכניות החיצוניות המתחרות על תקציב עם צרכים אחרים של בית הספר.

מידת החשיבות הניתנת לתוכניות התערבות בארץ

תוכניות המשלבות פעילויות חוץ אתגריות הפכו בשנים האחרונות לכלי חשוב למניעה וטיפול בבעיות רגשיות והתנהגותיות בילדים ובבני נוער. עם זאת, ניכר שהחשיבות שניתנת לתוכניות ההתערבות החיצוניות בארץ נמוכה מזו הקיימת במרבית המדינות המפותחות. כנראה שיש לכך מספר גורמים:

1. הסדרת תהליכים וחיוזק הצד הפדגוגי על חשבון הצדדים האחרים של החינוך. כאמור, כתוצאה משינוי המבנה התקציבי של ביה"ס, חלק מהתקציבים שניתנו לתוכניות חברתיות-רגשיות או תוכניות התערבות חיצוניות יועדו בסוף של דבר לטובת צרכים אחרים של בית הספר (על פי שיקול דעתו של מנהל המוסד החינוכי), כגון רכישת ציוד חדש לביה"ס, החלפת ריהוט ותגבור שעות הוראה ותמיכה. אין ספק שבמצב כזה תוכניות התערבות חיצוניות, ובפרט תוכניות התערבות המשלבות פעילות אתגרית, ירדו בדירוג החשיבות של צורכי בית הספר. יש לציין שלמרות התקציב הגדול יחסית שיועד לתוכניות העשרה חיצוניות ותוכניות התערבות שאינן תוכניות ליבה (בשנת 2021 עמדו למנהלי בתי הספר כ-1,000,000-300,000 ש"ח לשנה כתלות בדירוג ביה"ס), עדיין מרבית התקציבים יועדו לצרכים פדגוגיים על חשבון פעילויות חיצוניות (מתוך כתבה בערוץ 13, 20.11.22).

2. סדרי עדיפויות של מנהלים ומורים ביישום תוכניות התערבות בביה"ס. תוכניות התערבות חיצוניות, ובפרט תוכניות חיצוניות המשלבות פעילות חוץ בית ספרית, דורשות לעיתים אישורים מיוחדים כגון אישור יציאה מביה"ס ותיאום פעילות עם הדר מצב במשרד החינוך. לעיתים גם נדרש ליווי של אנשי רפואה ואבטחת והסעת ילדים למקום הפעילות (כשמקום הפעילות איננו בסמוך לבית הספר). דרישות אלו יכולות להיות לרועץ מאחר שמנהלים ומקבלי ההחלטות מעדיפים להישאר באזור הנוחות ולא לקחת סיכונים מיותרים ולצמצם את האפשרות של תקלות ואירועי בטיחות. לא פעם מנהלות ומנהלים מסרבים לתוכניות שונות ומגוונות בגלל האחריות האדמיניסטרטיבית הנדרשת ליישום התוכנית. נוסף על כך, חלק מהמנהלים אינם רואים פעילויות חוץ

סביבתיות כתוכניות המקדמות רווחה רגשית וחברתית בקרב התלמידים, חלקם מתוך חוסר ידיעה והבנה וחלקם מתוך חסר ניסיון בפעילות חוץ סביבתית ובפעילות גופנית ואתגרית. לא פעם ניתן לראות קשר בין רמת הפעילות הגופנית של המנהלים והמורים לבין מידת האימוץ של תוכנית חוץ סביבתית הנשענת על רמת פעילות גופנית כזאת (חדש, 2020).

3. סדרי עדיפויות של מנהלים ומורים בתקצוב התוכניות

בניהול תקציב בתי הספר באמצעות מערכת גפ"ן, נדרש כל מנהל להציג מאזן כספי חיובי בסוף השנה המעיד על ניהול יעיל ונכון של התקציב כיחידה תקציבית עצמאית. לא פעם השיקול של המנהל הוא החיסכון בעלות התקציבית ולא התועלת החברתית. כאמור, תוכניות חינוך חיצוניות חוץ סביבתיות דורשות במקרים רבים משאבים נוספים שאינם עומדים בקנה מידה עם השיקולים התקציביים של בית הספר (השכרת רכב ונהג, מדריך טיולים, אח או פרמדיק, מאבטח ונשק, רכישת כרטיסי כניסה לאתרים, הוצאות לינה וכו'). במקרים רבים שיקולים אלו הם הסיבה העיקרית שמנהל איננו בוחר בהפעלת תוכנית חינוכית חוץ בית ספרית.

4. חיזוק לימודי ליבה על חשבון תוכניות התערבות חיצוניות חוץ סביבתיות

בסקר שנערך לאחרונה בקרב מנהלים בבתי הספר היסודיים ובחטיבות הביניים, ניתן היה לראות את ההעדפות של המנהלים ואת תוכניות ההעשרה הפופולריות שנבחרו בשנת 2021: לימודי ליבה – שיפור הרמה באנגלית ובמתמטיקה. תוכניות נוספות פופולריות ביסודי היו תוכניות להגברת הכושר הגופני במטרה לצמצם את "זמן המסך" של הילדים וכן תוכניות לצמצום האלימות בביה"ס. בבתי הספר התיכוניים ובחטיבות הביניים התוכניות הנפוצות היו תוכניות להתמודדות עם בריונות ברשת, תוכניות להעשרת הידע בחינוך מיני, ותוכניות לחיזוק היהדות והציונות. בנוסף נכנסו למערכת התוכניות של בתי הספר מספר תוכניות חדשות ומקוריות: ליצנות רפואית, איפור לסרטים, ליקוט צמחי מרפא ולימוד לק-ג'ל (מתוך כתבה בערוץ 13, 20.11.22). פעילות אלו מיושמות בשטח ביה"ס ואינן דורשות משאבים חיצוניים רבים.

5. מחסומים לפעילויות חיצוניות חוץ סביבתית אקטיביות בארץ

ברומה למגוון הפעילויות שצוינו לעיל ברחבי העולם, מדינת ישראל אומנם משופעת במגוון של מרחבים טבעיים, אך מספר המקומות שבהם ניתן לבצע פעילות חוץ סביבתית מצומצם יחסית ומפוזר גיאוגרפית באופן לא אחיד על פני הארץ. המבנה הגיאוגרפי מקרב חלק מהמקומות המתאימים לפעילויות חוץ בית ספריות לאזורי גבול או לאזורים חסרי ביטחון מרחבי ויוצר בעיה להנהלות בתי הספר ולהורי התלמידים. בשונה מהפעילות באוסטרליה ובאירופה למשל, פעילות במרחב הציבורי הפתוח בארץ טרם הפכה למקובלת על ציבור ההורים והמורים, במיוחד בהשוואה לתנועות הנוער המפעילות בהצלחה טיולים ומחנות נוער וזוכות לתמיכה ולסיוע גם מצד ההורים. מבחינה זאת תנועות הנוער מציבות תחרות לבתי הספר לגבי פעילויות של ספורט אתגרי לסוגיו.

לאחרונה אנו עדים למגמת ירידה בפעילות הגופנית בקרב ילדים ובני נוער בעולם ככלל ובישראל בפרט. על פי הנתונים של משרד הבריאות (גיליון הציונים של פעילות גופנית לילדים ובני נוער בישראל, 2022) מרבית הילדים ובני הנוער בישראל אינם מבצעים פעילות גופנית בהתאם להמלצות ארגון הבריאות העולמי. רק כ-32% מהילדים והנערים דיווחו על ביצוע פעילות גופנית מתונה עד נמרצת לפחות 60 דקות במשך ארבעה ימים או יותר בשבוע. לעומת זאת רק כ-9% דיווחו על ביצוע פעילות גופנית יום-יומית כפי שמומלץ עבור ילדים על ידי ארגוני הבריאות הבין-לאומיים. במהלך תקופת הקורונה המצב החמיר ורק כ-3% דיווחו על פעילות גופנית יומיומית של 60 דקות או יותר. כמו כן, רק כ-55% מהילדים משתתפים בפעילות גופנית בביה"ס בשיעורי החינוך הגופני. לגבי פעילות חוץ סביבתית ופעילות בטבע נמצא כי רק כ-23% בקרב בני הנוער והילדים מבצעים פעילות גופנית ויוצאים לפעילות בטבע בכל יום או ברוב ימות השבוע לבר או במסגרת המשפחה והקהילה.

סיכום והמלצות

במאמר זה הראינו את החשיבות והצורך בהגברת הפעילות הגופנית בקרב הילדים והנערים ככלל ובהגברת הפעילות החוץ סביבתית בפרט הן בביה"ס והן לאחר שעות הלימודים. תוכניות ההתערבות החוץ סביבתיות הקיימות כיום בארץ מנסות להתאים את המודלים שהתקיימו בארץ בעבר ואת אלה הקיימים בחו"ל למציאות של מערכת החינוך הישראלית, תוך שילוב הספורט האתגרי עם חינוך לערכי שימור נוף וטבע, טיפוח כושר פיזי, וחינוך לבריאות ולאורח חיים בריא. הנוף הישראלי מְזַמֵן אין סוף הזדמנויות לפעילויות חוץ כיתתיות באמצעות פעילויות ספורט אתגרי בים, ביערות, בהרים, במדבר, ברגל, בריצה וברכיבה. השיח הציבורי הקיים היום סביב חינוך לבריאות, לתזונה נכונה, לאורח חיים בריא, לטיפוח כושר פיזי ול"נפש בריאה בגוף בריא", יכול לתמוך בהכנסת תוכניות ספורט אתגריות לבתי הספר שעשויות למלא את הסיסמאות הללו בתוכן ולשלב בתוכן תכנים רגשיים-חברתיים וסביבתיים. בעשורים האחרונים יש בבתי הספר מגמה לשלב מינומניות שאינן קשורות ישירות ללמידה וליעדים פדגוגיים אלא באות מתחום הלמידה החברתית-רגשית. שילוב זה עשוי לתרום להתמודדות טובה יותר עם האתגרים הלימודיים ולשפר את סיכויי ההצלחה של התלמידים בבתי הספר וכאנשים במערכות יחסים בוגרות. (et al., 2018)

למרות שתוכניות מבוססות SEL הולכת ומתפשטת במערכות חינוך שונות בעולם, יש מקום למחקרים נוספים הבוחנים את ההשפעה שלה על תוכניות חוץ סביבתיות בסביבות למידה שונות ועל הצלחת התלמידים בתחומים החברתיים, הרגשיים והפיזיים.

מסקנות מגמות והצעות לעתיד

ניתן לצפות בעתיד להתפתחות מגמות חדשות בכתי הספר ביחס ליישום תוכניות התערבות חיצוניות, בהתאם להשפעת גורמים פנימיים וסביבתיים כגון מעורבות פוליטית, מצב כלכלי, התפתחות טכנולוגית ומצבי חירום משתנים (מחלות, מגפות מלחמות וכדומה). המגמות העתידיות האפשריות הן:

1. **תעדוף תמיכה רגשית:** בעתיד הקרוב בתי ספר צפויים לתעדף יותר תוכניות התערבות חיצוניות המספקות תמיכה רגשית לתלמידים. שילוב תוכניות אלו המציעות טיפול, סיוע ותמיכה רגשית, עלה לאחרונה בעקבות מגפת הקורונה שהשפיעה רבות על מצבם הנפשי והרגשי של התלמידים.
2. **התפתחות טכנולוגית:** הטכנולוגיה כיום הולכת ומשתלבת יותר ויותר בחיינו בכלל ובכתי הספר בפרט, ובתוכניות הלימודים מגמה זו רק צפויה להתגבר. מאחר ששימוש יתר בטכנולוגיה פוגע בתקשורת האישית והבין-אישית, תוכניות חוץ סביבתיות יכולות לסייע במתן תמיכה הן לתלמידים והן למשפחותיהם בצמצום השימוש באמצעים טכנולוגיים תוך שיפור וחיזוק התקשורת.
3. **העשרת סביבת הלמידה הקלאסית מורה מול תלמיד:** תוכניות התערבות חיצוניות עשויות להוסיף סביבות חדשות על סביבת הלמידה הקלאסית בתוך הכיתה, שיכולות להתאים לאתגרים לא צפויים (מצבי חירום שבהם לא ניתן ללמד בביה"ס כגון מלחמה או מגפה). ייתכן שבעתיד בתי ספר יתמקדו בתוכניות המטפלות באוברדן 'זמן למידה', ויציעו מגוון אפשרויות נוספות שיסייעו לתלמידים להשלים את החוסרים באמצעות למידה בטבע, למידה בזום, למידה בגנים ובפארקים וכו' (כפי שראינו בתקופת הקורונה)

לאור כל התחזיות לעיל, נשאלת השאלה עד כמה יצליחו תוכניות ההתערבות החוץ בית ספריות לשמור על מקומן וחשיבותן.

רשימת מקורות

- בנבנישתי, ר' ופרידמן, ט' (עורכים), (2020), טיפוח למידה רגשית חברתית במערכת החינוך, יוזמה - מרכז לידע ולמחקר בחינוך האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.
- דוח עמותת על"ם, שנת קורונה (2020) נדלה מהכתובת /2020/12/wp-content/uploads/ElemcovidSep-Nov2020.pdf
- חדש, ר' (2020) "ספורט ופעילות שטח (Outdoor Training - O.D.T) ככלי טיפול בילדים ונוער בסיכון", קידום בריאות בישראל, 48-57.
- מדינת ישראל, משרד החינוך, פורטל מוסדות חינוך (2022), תקציב צמצום פערי קורונה <https://mosdot.education.gov.il/content/school/budgets/reducing-gaps>
- מדינת ישראל, משרד החינוך, פורטל מוסדות חינוך (2022), מערכת גפ"ן. <https://mosdot.education.gov.il/content/gefen>
- משרד הבריאות, (2022) גיליון הציונים של פעילות גופנית לילדים ובני נוער בישראל אוחזר מתוך משרד הבריאות: <https://www.efsharibari.gov.il/media/2595/ahk.pdf>
- משרד התחבורה מנהל התכנון (2019) עקרונות יסוד לתכנון מוטה תחבורה ציבורית ותנועה בת קיימא, תבחנים להגשת תוכניות למוסדות תכנון: https://www.transportation.org.il/sites/default/files/pirsum/mismk_tbkhynym_ltkhbvrh_tsybvryt_1.pdf
- עמותת "מסלול חדש להצלחה" (2017), תכנית 'מסלול חדש', מאגר התוכניות המאושרות של משרד החינוך.
- ערוץ 13 (2022, 20 נובמבר) לימודי ליבה, חינוך מיני ולק גיל: תוכניות העשרה בבתי ספר. <https://13tv.co.il/item/news/domestic/education-society/x9s16-903329350>
- Armour, K, & Sandford, R., & Duncombe, R. (2013). Positive youth development and physical activity/sport interventions: Mechanisms leading to sustained impact. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 18, 256–281.
- Aronsson, J., Write, S., & Clark, M. (2015) Measuring the Impact of Outdoor Learning on the Physical Activity Of School Aged Children. *Education and Health online*, 33, (3) 57-62.
- Aronsson, J., Thighe -Clark M. (2014) *Woodland Health for Youth (WHY) an evaluation of physical health benefits derived from outdoor learning in natural environments (Line) for school aged Children* at : <http://www.lotc.org.uk>.
- Cefai, C., Bartolo P. A., & Cavioni, V., & Downes, P. (2018). Strengthening social and emotional education as a core curricular area across the EU: *A Review of The International Evidence*, NESET II report.
- Cincera, J., Zalesak, J., & Kolenaty, M., & Simonova, P., & Johnson, B. (2021). We love them anyway: Outdoor Environmental Education Programs From The Accompanying Teacher's Perspective, *Journal Of Outdoor and Environmental Education*, 24, 243–257.

Coates, J.K., Pimlott-Wilson, H. (2018). Learning while playing: Children's Forest School experiences in the UK. *British Educational Research Journal*, 45, (1)

Davis, B.S., Menard, S. (2013). Long term impact of youth sports participation on illegal behavior. *The Social Science Journal*, 50, 34 – 44.

Durlak, J.A., Weissberg, R.P., & Pachan, M. (2010). A meta-analysis of after-school programs that seek to promote personal and social skills in children and adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 45, 294–309.

Kadir, Y. (2022). Experiential learning from the perspective of outdoor education leaders. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 30.

Kravets-Fenner, Y., Khoury-Kassabri, M., & Aszenstadt, M., & Amedi, S. (2013). Risk factors for delinquency and anti-social behavior among adolescents treated by the Division of At-Risk Youth. *Journal of Welfare and Society*, 33, 41–70

Waite S., (2022) International Views on School-Based Outdoor Learning. *High-Quality Outdoor Learning*, pp 301–319.

Wicks, C., Barton, J., & Orbell, S., & Andrews. L., (2022) Psychological benefits of outdoor physical activity in natural versus urban environments: A systematic review and meta-analysis of experimental studies. *Applied Psychology*, 14(3). DOI: 10.1111/aphw.12353